

Блаже Конески

СТИХОВИ НА ГЛАС ТРПЕЗЕЧКИ

Го приведуваме, во современа транскрипција и со интерпункциски знаци што сугерираат определено читање, стиховниот дел од епитафот на Кирил Пејчиновиќ:

Теарце му негово рождение,
Пречиста и Хиландар посрижение,
Лешок му е негоо воспитание,
Под плочава негоо почивание —
От негово свое отшествие
До Христово второ пришествие.
Молит вас, браќа негои љубимија,
Хотјашчија прочитати сија,
Да речете: Бог да би го простил,
Зере у гроб црвите ги гостил

КИРИЛ.

Овде лежи
Кирилово
тело,

У манастир
и у Лешок
село —

Да бог за
доброе
дело.

Надгробната плоча на Пејчиновиќ често се споменува во работите посветени на почетоците на нашата литература во XIX век. Не еднаш се рекло дека на неа се врежани првите стихови во новата македонска поезија. И покрај таа констатација, речиси никако не се пристапило кон разгледувањето на овој мал текст како поетска творба. Тој им се чинел на литературните историчари толку скромен од таа страна што се задржувале на него само како на извор на податоци за животописот на Пејчиновиќ.

Еден исклучок од ова прави Лазо Каровски којшто во својата статија посветена на структурата на македонскиот стих се задржува и на епитафот на Пејчиновиќ, за да констатира дека тој е напишан

во силабичен стих.¹ Но таа забелешка ќе станеше веднаш поинтересна, ако се кажеше уште дека спитафот е напишан заправо во десетерец.

И навистина, од четиринаесетте стихови колку што ги има текстот — осум претставуваат чисти десетерци со цезура по четвртиот стих. Дури 12 и 13 стих се врежани така во плочата што се „накршени“ токму по таа цезура. Останатите стихови отстапуваат од таа основна шема било поради тоа што требало да се вклопат во нив некои повеќесложни имиња (Пречиста и Хиландар посрижение), било поради невештината на составувачот. Во последниот стих е очевидно случајно испуштен глаголот. Со едно вакво дополнување тој би бил правилен десетерец: Да бог (даде) за доброе дело.

И така, веќе првиот стихотворец во новата македонска литература, Кирил Пејчиновиќ, се опрел на народната поезија и се послужил со еден од нејзините најкарактеристични размери. Познато е колку значаен станал потоа контактот со народната песна во создавањето на нашата уметничка поезија. Десетерецот на Пејчиновиќ сепак се дели по една важна одлика од народниот десетерец. Пејчиновиќ римува редовно, додека во нашата народна песна римата се среќава само како исклучок. Така во неговиот поетски обид имаме и напор да се надели со нови елементи народниот стих. Римувањето десетерец сепак не е пронајдок на самиот Пејчиновиќ. Тој имал образец за него секако во некои српски текстови со религиозна содржина пишувани со таков стих. Тие текстови не биле непознати во Македонија во почетокот на минатиот век. „Житие Алексија божија човека“ од Виќентие Ракиќ дури било и пренишано во Прилеп од учителот Илија Димитриевиќ во 1838 година.²

Не треба да ја превидиме ни разликата во лексиката меѓу текстот на Пејчиновиќ и народната песна. И тоа било причина да не се забележи веднаш дека имаме пред себе десетеречки стих. „Хот-јашчија прочитати сија“ претставува десетерец, но ниеден збор во него не е народен. Меѓутоа, и овде, како и на другите места во своите писанија, Пејчиновиќ спонтано преминува кон чисто народен исказ и него како да го чува за поентата: „Да речете: Бог да би го простил, Зере у гроб црвите ги гостил“. Овој присмев над себеси, по тржествените стихови што претходат, оди до гротеска. Имено тој чини да сеќаваме дека текстот не е клепан од млак стихотворец, ами од човек што не можел да устои пред досетката што ја сугерирала римата.

1. Л. Каровски, Версификацијата на македонската уметничка поезија, Литературен збор III 2, 1956, стр. 69.
2. Б. Конески, Српската граѓанска лирика кај нас во првата половина на 19 век, За македонската литература, Скопје 1967, стр. 151—152.

Така ни се претставува при брз поглед ритмичката и лексичката структура на стиховниот дел од епитафот на Пејчиновиќ. Меѓутоа заслужува да се задржиме уште на указанието над тој текст: „Стихови на глас трпезечки“, на кое никој нема обратно доволно внимание. Пред сè не треба да се одмине самото актуализирање на терминот „стихови“, со кој се означува првиот обид во новата македонска поезија. А пак од она „глас трпезечки“ може веднаш да се види дека Пејчиновиќ замислувал, неговите стихови да се пеат. Ништо поприродно од тоа за него, зашто и во народот и во црквата стиховите имено се пееле. Но работата станува поинтересна, кога ќе го поставиме прашањето какво е заправо тоа пеење „на глас трпезечки“. Таков начин немаме во црковното пеење и затоа останува да го побараме таму каде што самиот Пејчиновиќ го научил десетерецот — во народното пеење.

Песни „трапезарски“ познава Верковиќ и ги издвојува во посебен оддел во својата збирка.³ Според информацијата што ја добив од проф. Б. Видоески, — за тоа како и кога се пееле песни „трапезарски“ или „трпезечки“⁴ се сеќаваат уште луѓе во Порече. На големи празници се постилало цедило на ледина покрај црква и се ставувало на него јадење и пиеење. Старците ќе изнаседнале околу, а момите ќе поведеле танец околу трпезата и ќе пееле песни трапезарски. Песната ја зафаќале првите две девојки и додека тие преминувале на вториот дел од стихот, другите две пак го подземале почетокот и таа наизменичност одела дотаму што целиот танец во сден момент учествувал во пеењето, а секој пар пеел различен дел од стихот. Овој опис се согласува во битното со она како се опишува пеењето на оро во предговорот кон Зборникот на Миладиновци. Пеењето почнувало со извикот „и-и-и-и!“ Треба посебно да се спомене тоа, зашто се чини дека тука имаме еден многу древен начин на зафаќање на песната кај балканските народи. Никос Казансакис во својот роман „Алексис Зорбас“ го споменува тој начин во тажачките од Крит: „Тетка Лењо даде знак, испуштајќи висок глас, со кој ни предизвика студени морници: — Ииии!“⁵ Не може навистина да се предаде поубаво впечатокот што го остава тој древен грлен извик.

-
3. С. Верковиќ, Народне песни Македонских Бугара, Београд 1860, песните од бр. 218 до бр. 235. Оддел „Песне трапезарске“ имало и во ракописната збирка на Верковиќ (сп. Р. Меденица, Бановиќ Страхиња, Београд, стр. 7).
4. Наставката *-ечки* не е непозната во изведувањето и на други агрибути за песните спрема народната класификација. Така, имаме песни *лето (в) -ечки*. Во ракописната збирка на С. Н. Томиќ се забележени „свадебчки“ песни од с. Зркле, Порече.
5. Н. Казансакис, Алексис Зорбас, Скопје, стр. 215.

Трпезарските песни што му ги кажувале на проф. Видоески се десетеречки. Дали тие биле такви по правило во Западна Македонија, не можеме да речеме. Кај Верковиќ освен десетеречки песни во оваа група среќаваме и песни со поинаков размер. Како и да било, јасно е дека Пејчиновиќ можел во нив да најде лесно глас за своите десетеречки стихови. Тој го имал в ум гласот уште кога го сочинувал својот епитаф, како што тоа го прават народните певци при секоја нова импровизација.

Трпезарските песни, или барем некои од нив, се божовни, со религиозна содржина. Тоа покажува дека не случајно Пејчиновиќ го избрал, како свештено лице, нивниот глас. Во „Огледало“ Пејчиновиќ ги напаѓа оние што на празници се опиваат и, место да му се молат на светецот, пеат песни бесовски. Тоа искажување не треба да го сметаме како целосно негативно становиште спрема народните песни. Самиот Пејчиновиќ го позајмува од нив трпезарскиот глас при сочинувањето на својот епитаф.

По сето ова станува јасно дека малата постска творба на Пејчиновиќ е многу повеќе во нашата традиција отколку што можеше да се заклучува на прв поглед. Не само што е во неа земен размерот од народната песна, ами тој избор го направил еден човек што уште не бил свикнат со читањето на стихови, а како вистински народен певец им наоѓал смисла пред сè во пеењето. Пејчиновиќ се надевал дека и неговиот епитаф ќе се пее. Можеби замислувал дека тоа ќе станува на големи празници, кога ќе надојде народ во манастирот Св. Атанасија, ќе постелат цедило на ледината над неговиот гроб и ќе наседнат старци околу таа трпеза.

Blaže Koneski

LINES IN THE STYLE OF „TRPEZEČKI“ SINGING

Summary

This contribution deals with the metrical and the lexical structure of the epitaph of Kiril Pejčinović, one of the first Macedonian writers from the beginning of the 19th century. The epitaph is decasyllabic, while the note attached to it that it should be sung in the style of „trpezečki“ singing is an additional indication of the influence of Macedonian folk poetry upon Pejčinović. According to this Pejčinović's small poem is much more connected with the Macedonian poetic tradition than would have been concluded at first sight.